

**Pulga Joeli jutt
tiatrinkäümisest**

Kae lk 2

**Kokkovõtõ timahavatsõst
Uma Lehe jututalgost**

Kae lk 3

**Hillepi Einari märgotus
kunsti pututusõst**

Kae lk 4

9 771406 922005

Hää lehelugõja!
Järgmäne Uma Leht tulõ
2025. aastaga 16. vahtsõaastakuu pääväl.
Ilosat jõuluaigu ja hüvvä vahtsõt aastakka!
Uma Lehe toimõndus

95 aastat Kõivu Madisõ sünnüst

5. joulukuul sai 95 aastat füüsi-
kust kiränigu ja filosoofi Kõivu
Madisõ (1929–2014) sünnüst.
Timä tähtsämbä võro keelen
kirotõdu teossõ omma näüte-
mäng «Põud ja vihm Põlva kihel-
konnas nelätõistkümnendämä
aasta suvõl» (üten Lõhmussõ
Aivoga) ja mälehtüisi-uurmisõ
romaan «Kähri kerko man
Pekril». Tuud perämäst saa Kalla
Urmassõ ettelõetuna kullõlda ka
helüaite lehe päält, õkvatii seo
QR-koodiga.

PILT VÕRO INSTITUUDI ARHIIVIST
Kõivu Madis.

Raamadukogo uut raamaduaastat

KABUNA KAILE

2024. aastak om olnu
Võromaa keskraamadu-
kogolõ tähtsä ja põnnõv,
selle et aasta sisse jääs
koliminõ ja sissesäädmine
uman vanan, a vahtsõs tet-
tün koton. Ja põnnõv tulõ
ka vahtsõnõ aasta, miä
om vällä hõigat ku eesti
raamadu aastak. Sääne
teema-aasta om raamadu-
kogoga egäl juhul tihtsän
kõüdüssen.

«Lugõjalõ väega miildüs,»
ütles Võromaa keskraamadu-
kogo teenindüsosakunna ju-
hataja Küti Tuuli, ku lugõmis-
saalin ümbre kaes. Muidoki
tund sisseastja õkva, et om
lämmän, häste valgõn ja õhu-
rikkas ruumin, a pääle tuu
lõüd raamadukogost no muid
mugavuisi. Näütüses saa
pruuki vaikusõtarrõ, mink
saina omma helükimmä –
tõnõkõrd om vaia kotust, kon
midägi välistpuult es segänü.
Viil saa lugõja hinnäst istma
säädi mürrä kinni pidävä-
he kabiintuuli. «Nukakõisi,
kon inämb umaette olla, om
mano tulnu,» võtt Küti Tuuli
sisekujondusõ muutusõ kok-
ko. Pääle suurõ teenindüs-
saali om siseruumi ümbre
säetü viil latsiraamatidõ osa-
kunnan: näütüses om sääl
nüüd eräle nuuriala.

Raamadukogo om inne-
kõkkõ raamatuga kokkosaa-
misõ kotus, a nüüt om tettü
parõmbas ka ligipäsemine
vannulõ vinüülpäatõlõ, midä
om kogon kah umajago. «Va-

KABUNA KAILE PILT

Võromaa keskraamadukogo latsiosakunna juhataja Solli Kristi ja teenindüsosakunna juha-
taja Küti Tuuli lugõmissaalin vaikusõtarrõ man.

lik om peris kirriv, huvilidsõ
omma oodõdu plaatõ lainama,»
kuts Küti Tuuli muusigasõpru
kah läbi astma. Et näütüsepinda
om kah inämb ku inne remonti,
sis om pääle kullõmisõ kõik aig
iks midägi kaia kah. Parhilla
om välän imä-tütre Langa Lea
ja Merikese kudamistõie näütüs
«Tii toda, midä mõista». Ja
joulukuu om vällä meelütänü viil
väiku jõulukaartõ välläpanõgi.
Eesti raamadu aasta meelelo
om raamadukogon kah joba
hõlõman. Näütüses saa kaia
rändnäütüst «Eesti raamat 500»,
miä teema-aasta säsu mano ju-
hata. Võromaa keskraamadu-
kogo om umalt puult säädnu
kõrvalõ virtuaalnäütüse uma
kogo pärlüst – kõgõ vanõmbist

raamatist. Kõgõ vanõmb eesti-
kiilne raamat om seon kogon
1739. aastal vällä ant piibli.
Muidoki peetäs raamadu-
aastal Võro raamadukogon
meelen eesti kiränige tsõõrikit
sünnüpäivi ja sünnüaastapäivi.
Näütüisist soovitas Küti Tuu-
li kimmäle kaema tulla Eesti
aoluumuusõumi välläpanõkit
«Gorikatuur», miä näütäs tun-
nõdu nallapilte tegijä Agori
Vello ehk Gori luudut ja jõud
Võrolõ joba aasta alustusõn.
Vallalõ tetäs eesti raamadu
aasta Võrol nigu muialgi 30.
vahtsõaastakuul: kell 17 mäng
Nulltiatri raamadukogo mõttõ-
tarõn Võro juuriga Kudu Kalõ-
vi lavastust «Endspiel», miä
kõnõlõs Visnapuu Henriku vii-

mätsist päivist New Yorgin.
Kimmäle mass tulõva aasta
tihtsäle raamadukogo kodo-
lehe pääl kävvü, selle et raa-
maduaasta kava saa kõik aig
tävvendüst. Nii kooni 2026.
aasta imäkeelepääväni, ku
raamaduaasta pidolidsõlt
lõpõtadas.

RAAMADUAASTA 2025

- Edimäde eestikiilse raama-
du ilmumisõst saa tulõva aas-
ta 500 aastat.
- Raamaduaasta patroon om
president Karisõ Alar.
- Raamaduaasta juhtmõtõ om
«Rahvas nakkas pääle raama-
tust» (Runneli Hando).

Timahasügüsene võro keele nätäl lätš Taľna võrokõisil võro keele kuus

MÜÜRSEPÄ KÜLLI

Om ammu teedä asi, et
novvembrit nimmatas viil
märdi- ja katrikuus, halla-
kuus, külmäkuus, miihikuus,
kosjakuus. Om teedä tuugi,
et novvembri edimäne täüs-
nätäl om võru keele nätäl.

Tuuperäst olf Taľnangi harili-
kust inämp kuulda võru kiilt.
Taľna võru seldsi inemiisi
ülesastmisõ keelenädälil olli
säändse:
• Iispäävä, 4. märdikuul
hõigaš Pedassaarõ Ele ETV
«Aktuaalsõ kaamõra» ilma-
teedüst uman imäkeelen kah.
• Tõõsõpäävä, 5. märdikuul olf
mi seldsi kultuuriministri Plu-
manni Kaja-Riina Poska uulid-
sa vannu inemiisi hindäabi-
a nõvvuandmisõ ütistüse majan

võrukeelidse luulõ-etteastõga.
• Kolmapäävä lugi Mürsepä
Küllil Haabersti pääväkeskusõn
eestläisile ette Umma Lehte.
• Pühapävä, 10. märdikuul
tekk tiatritrupp Tungõl Sakala
14 kultuuriseltse majan etteastõ
«Kreutzwaldi tii Kalõvipujani».
A nädäliga mi tegemise viil
es lõpõ, ollimi uma võru keele
ja kultuuri kitmisesga huu sisse
saanu. 21. märdikuul olf Kadri-
oro raamadukogon võru keele
kohvitarõ, midä vidi Orioni
Jana. Ja Liisoga teimi 27. märdi-
kuulgi üte kõva kontsõrdi.
Tuust perämädsest etteastõst
and tansaman kõrval kullõ-
jidõ poolõ päält ülekaehusõ
Paevanana tunnõt emeritproh-
vesri Einasto Rein. Tedä om
kirätüü man avitanu Kolditsa
Maie, kiä saiso kontsõrdi aigu
Liisodõ rivin.

Liisokõisi rõõmu pakva laulminõ Õismäel

27. märdikuul Õismäe pääväkes-
kusõn olnu väega lämmi kontsõrt olf
pühendet võro keelele. Är sai märgi-
tüs ka hingiaig lauluga «Sa süämen
no panõ». Sõs kõnõl kava juht Mür-
sepä Külli võrokõisi seldsi tegemisiist
ja ansamblist Liiso, kes om 28. aas-
takka kuun käänü – edimäde laulja
omma jo noorõmbidõga vaihtunu.
Süäme tekk lämmäs võro kiilde
säetü laulmisõ kullõminõ. Inämbü-
sel lauljist om viil kõrvun vanaimäde
kõnnõhelü. Rahvarõiva annü uma osa
pidolidsõ olõmisõ saamisõs ja kõik
kava olf Küllil, kiä kõnõl laulõ ette ja
pand nä rahva jaos eesti kiilde ümb-
re, ütidsõ torrõ luguluu sisse põimit.
Tä tekk selges, kiä om sõna ja viie
tennü ja andsõ kõnõl teedüst asast
ja tuust aost. Seo andsõ lauljilõ hüvvä
vunki ja kullõjilõ tiidmist, kuimuudu
kõrvu teritä.
Nii saiva kõik laulu armsahe ette
kantus. Olf kinä nätä, et mi seld-

EINASTO REINU PILT

Pildi pääl: klavõril (säläga) oppaja Keerma Katrin, laulja Mür-
sepä Külli, Traksi Lia, Kolditsa Maie, Ristikivi Siiri, Urbaniku
Eha, Toomla Silvi, Vaggo Aime, Annusveri Karin, Soka Ollõv.

si president, jõvvulinõ iistvidäjä ja
takastoukaja, vaimnõ imä Külli esi
kah laulsõ. Olf nätä, et juhi ruul om
kimmäle timä käen: tä hoitsõ tempot
ja Liisokõisi kombõkat üllenpidämist.
Naasõ olliva üte kive vidävä Haani
mehe, Soka Olõvi kah üten võtnu. Tä
laulsõ väega kinäste ja murumüts olf
pään. Ummamuudu nä ütstõõsõ ala
ütlivä üts üten, tõõnõ tõõsõn viien,

kokko tull' ku hõikminõ mõtsa veeren.
Saalitäüs inemiisi ilostõ kullõman.
Nuu, kiä saalin kulssi, õnnõ plaksuti,
kõigilõ miildü väega. Meelemõnu-
ga olf ette kantu ansambli nimilaul
«Keträ, Liiso!». Näimi lauljidõ perrä,
kuis edimält kõik kondi olliva Liisõl
haigõ, es taha kedrädä inne, ku
esä lubasi Tarto liinast noorõ mehe
tuvva – vot sis naksiva lauljidõ jala

tandsma, es olõ inämb haigõ.
Üte marsilaulu manu haardsõ an-
samblil oppaja Katrin trummi ni klavõri
manu hüpäs üts tanuga laulja Maie.
Hüvä huug olf sehen ja saali rahval
nägo naarul.
Sõs muidoki sai kuulda armsit Võro-
maa kitmise laulõ: Kirberi Kõidu «Sa
olõt illos, Võromaa» ja Eksta Viivi võro
kiilde pantu «Võhandu kaldal». Kats
kõrda sai laultus Kõiva Inda «Mu latsõ-
põlvõ Võrumaad», mis om üts väega
illos laul ja võrokõisi hümnis saanu.
Es pääse kullõja kah laulmald.
Meile jaeti katõ laulu sõna ja tetti üts
ütislaulminõ: Liiso võru, rahvas eesti
keelen. Egäüts laulsõ ummamuudu, a
kokko tull' nii, nigu olõs üts – süäme
olliva üten!
Säändsit laulmiisi piäs sakõmbahõ
kullõlda saama. Võro kiil om tõtõstõ
tõõnõ kiräkiil Eestin ja Võro om tõõnõ
pääliin. Kül om hää, et juurõ omma
Liivimaa mullan.
Heng läts nii hädäs, et vesi olf sil-
min. Tugõvat tervüst ja pikka ikä selt-
sile, ti ajati õigõt asja!

EINASTO REIN, KOLDITSA MAIE

Tenotunnõ süämen

Mul om otsalda hää miil ja suur tenotunnõ süämen, et omma olõman inemise, kiä ei piä üle jõvvu käüväs Umalõ Lehele jut-tõ saata. Naa inemise omma olõman olnu pia kõik taa aig, ku Umma Lehte vällä om antu.

20 aastakka Uma Lehe jutuvõistlust, miä timahava, 21. aastagal, sai jututalگو vormi, om egä kõrd toonu lehe-toimõndustõ hulga esieräliidsi juttõ, midä saa aastak otsa lehen är trükki. Ja peris hallõ om tuust, et kõik väärt jutu lehte ei mahu, selle et leht om nii väiku.

«Kõik, kiä talgotüüh kampa leivä, käüsse üles kääni ja sulõl juuskõ lasi, ommava maru kõva tegijä. Loomingulidsõh tegevüseh om maru rassõ kedägi ettepoolõ nõsta, võrrõlda.» Nii kirof timahavadsõ jututalگو hindajidõ lemmikjutu kirotanu Hillepi Einar intervjuu tollõn jaon, miä lehte es mahu. Ja täl om tulnõ õigus.

Nuu, kiä omma naanu Umalõ Lehele juttõ saatma, jääseki hariligult tuud tegemä. Hulk häid kirotajit om seo pikä ao joosul joba ka maamulda lännü, a egä aastak tulõ iks kostki vällä mõni vahtsõnõ kirotaja. Jo sis om võrokõisil iks määnegi sisemäne sund, miä sulgõ haardma ja uman keelen kirotama pand.

Aituma, aituma, aituma!

RAHMANI JAN,
Uma Lehe päätoimõndaja

UMALEHT

Tulõ vällä egä katõ nädäli takast neläpäävä.

Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro liin

E-post: info@umaleht.ee, tel 78 222 21

Kodoleht: umaleht.ee

Molovihk: facebook.com/umaleht

Päätoimõndaja:

Jan Rahman, tel 56 922 841
jan@umaleht.ee

Abitoimõndaja:

Kaile Kabun, info@umaleht.ee

Keeletoimõndaja:

Laivi Org, laiviorg@gmail.com

Latsinuka toimõndaja:

Mariko Faster,
latsinukk@umaleht.ee

Uma Lehe toimõndusõ kolleegium:

Tiia Allas, Külli Eichenbaum,
Aapo Ilves, Kaido Kama,
Ülle Kauksi, Rainer Kuuba,
Evar Saar.

Välläandja:

SA Kultuurileht, kl.ee

Tellmine: Express Post AS, tellimine.ee, tel 617 7717

Tõsõ kundi otsast

Ettevõtja PINDMAA AIGAR märgo-tas tan ilmaasju pääle tsipa tõsõ nuka alt, ku hariligult kaema harinu oltas.

Aituma, pikäaolinõ tiinäütäjä!

Perän tuud, ku seo kuu alos-tusõn tull' uudis Jüssi Fredi minekist pilvekohvikulõ, kon tä kimmäle ummi vahtsit tege-miisi tege ja plaanitsõs, saisi ma pistü, panni kae kokko ja tennässi kõgõ korgõmbat, et Eestile um antu nätä ja tunda säänest pikäaolist tiinäütäjät, nigu Fred oll'

Kõgõl um kunagi alostus ja lõpp. Vahtsõ aasta alostusõn lupami iks parõmbas inemises naada, a kõrra ao peräst saami orvo, et nuu lubadusõ olli õnnõ ulli mõttõ, miä aastavahetusõ paiku kõrraga päähä tulliva. A ku ma mõtlõ Fredi pääle, niipallo, ku olõ tedä kullõlnu, timäga üten mõtõlnu ja noid mõttit nigu käsna hindä sisse tõmmanu, ei mõista vällä tuva üttegi timä ulli mõtõt.

Sõida peris pallo autoga pää-liina vahet ja tihtipääle umma jutu, midä Fred om kõnõlnu, olnu mu autosõiduseldsilidse. Olõ noidsammu juttõ kullõlnu kümnit kõrdu ja saanu arvu, et või viil tõnõ sama jago näid kullõlda, kõgõ lõvvä säält seest

midägi vahtsõt. Mu jaos um Fred nigu vein, miä, midä aas-ta edesi, toda parõmbas lätt.

Üts kildakõnõ ütest Fredi jutust um esieränis sügäväle miilde jäänü. Ku tä käest küsüti timä elo kotsilõ – sündünü Aru-bal, elänü läbi sügävä Vinne ao ja tulnu täämbäste vällä –, et kuis ütiskundlik kõrd tedä muutnu um, oll' vastus umbõs sääne: huulmada tuust, kes meid valitsõs, huulmada riigi-kõrrast, plagistas kurg iks umma nokki, laulurästäs laul iks umma laulu, põdõr, kits, janes, kahr eläse iks umma ello. Ja ka inemine ei või tuust müräst, miä ümbretsõõri um, laskõ hinnäst sügäväle sisse tõmmada. Inemine um kim-mäs osa luudusõst, eläs luudu-sõ seen ja võiss tuuperäst kah luudusõst inämb luku pitä.

Ummi lindistüisi, pilte, juttõ ja raamatidõga um Fred olnu üts tähtsämp luudusõ laemba-lõ rahvalõ tutvastegijä. Tä um olnu majakas, kes um näüdänü tuld sinnä sadamalõ, kohe mi lõpus vällä võiss jõuda.

Sükäv kumardus ja aituma, kulla sõbõr Fred, et Sa ollit sääne tiinäütäjä.

Tüü man anti teedä, et om üts tiatripilet pakku ja õkvalt õdagu mindäs. Nigu tuu õks om maa-kuulõn olnu, harilikult om pakja imäkeele ja kiränduse oppaja. Hää, et trehväs palgapäiv olõvat, julgusi finantsõ poolõst minnä. Koolibuss sõitsõ ette ja kõik 30 kotust saiva täüs. Pärnu-Jaagu-pist Tafnalõ ja tagasi sõidu iist küsse kotusõpäälne bussijuht 7 eurot. Tiatripilet esi oll' 55.

Buss vei treppi, tuu etendüs oll' Noblessneri valukuan, sada-ma lähkül. Bussijuht lubasi pää-le tiatrit säälsaman ussõ man uuta. Maainemisel õks tähtsä teedä, kuis peräst saat. Päälis-rõiva lubati kah viil bussi jättä. Bussijuht arvas, et mi ei piässi jandama rõivahoiuga. Oll' sää-ne ellu nännü mehe jutt ja mi kulssimi kõik sõnna.

Etendüs naas pääle nigu missa, tuu oll' päälkiräs kah pantu. Raudsepä Gert ütelf õda-gust kõigilõ allasurvatuilõ. Tä ütelf, et saa-i arvo, mille noid olõ-i, kiä piledi hinda palfos pei. Ütelf viil, et om hää miil,

et om Reinsalu-vaba tsoonikõ-nõ Noblessnerin, viimäne sää-ne oasikõnõ Eestin. Ja oll' viil rõõmsa, et maainemiisi olõ-i. Mi bussitüüs oll' vakka, tundsõmi hinnäst nigu spiooni. (Mõtlimi, et vast piässi rüükmä, et moo-dun jo om, et veidembüisi helü piät olõma ruudun vai kuubin). Ja viil olti lava pääl rõõmsa, et vinläisi olõ-i tulnu, ei ollõv kut-sutu, selle et arvada om, et nä ei olõssi tulnu. Säändene algus. No sõs oll' nii-üldä missa vallahõ tet-tü ja lätš trall vallahõ.

Nigu õks missa aigu tetäs, loeti ette hulga palvid. Mõnõ palvõ manu ülti, et seo om peri Valgast vai säält lähkül Tõr-vast. Muiduki oll' liinainemiisi palvit inämb. Palvõ lõppu ülti: «Me palume.» Ja tuud ütli sõs Hirvo Surva inglihelüga pois-kõsõ lauldõn perrä. Poiskõisilõ olliva taadõ kõüdetü orava-hannakõsõ, et kõik arvu saanu, määndsele missalõ vai diskulõ om tultu.

Pääle palvit loeti pühäsids teks-te. Eks säält oll' vast Friedmani Miltoni mõttid. Oll' Piiblist kah parafraseeringid. Ega kõgõst

Priinime lugu

Rubriigin kõnõldas perekunnanim-mi periolõmisõst ja tähendüsest.

Käis ja Käiss

Nimme *Käis* kand Eestin 137 inemist, nimme *Käiss* 14 ine-mist. Nime peritolu om uurnu Kiristaja Arvis, ma olõ tuud uurmist jakanu. Seo nimi sün-dü päämidselt kolmõn mõisan.

Kõgõ suurõmb suguvõsa sai seo nime Põlva kihlkunna Vana-Koiola mõisa Himmastõ külän, kon tervelt viien Kääso talun panti *Käis*. Himmastõ nimi levisi joba 1832. aastagas Pragi mõisalõ ja säält edesi üle Lõuna-Eesti.

20. aastagasaal üteldi talu-nimme Himmastõn *Kääso*, katastrikaardi nimi om vanan kiräviien *Käso*, priinimmi pandmisõ aigu oll' mõisakirju hingelugõmisõn *Kaeso* [kää-so]. Esiki joba 1805. aastaga vakuraamatun om *Käse*, kon om nätä iks pikk *-ä*. A ke-rigukirjun om tõistõ: 1816–1831 talunimi *Keuso*. Tuu lätt

PULGA JOEL,

Pärnumaa võrokõnõ

arvu es saaki. Tuust sai ma arvu, et ütest tõsõst vähämbäst selts-kunnast, kristlaisist, om kah üle sõidõtu. Noh, kiä tuu õks nak-kas perän tiatraalõlõ nimmama, et nä lõrtsvā Piiblit ja nii edesi. Säält oll' säändsit nüansikõisi, ku Kaja Kallas pallõs, sõs tä pallõs põlvildõ uma esä puulõ, mitte Taivaesä puulõ. Oll' tettü muid tunnõtuisi Piibli kotussit kah ümbre, nigu eräkunnal vaia.

Är kõnõldi tuu peris eräkun-na algus kah. Tuu es olõki 1994, ollõv olnu joba 1968, ku Paul-Eerik Rummo kiruf laulusõnnu. Tiiäti külh, määndsele filmile. Hää käega lei trükimassinat ja kuraga hällüf latsõkärnu. Säält kärust tull'gi sõs tuu vaba lats, kedä kõgõlõ ilmalõ hirmsa-lõ vaia oll'. Ja vaba saavat olla õnnõ rikas inemine. Ja muiduki sündü samal aol Rain Rosiman-nus Raplan. Noh, peris missal kõnõldas kah lugusid esiesädest.

Üts tunnõ, miä lätš süvembäs, oll' tuu, et es jõvva vasta võtta noid kliseesid, midä säält vällä pakuti. Olõs saanu veidembäga kah tetä. Noid kilekoti-nafakõisi ja tuud, kuis Jürgen Ligi hinnäst kubõmõst kump tuudaigu, ku fiiurer midägi timä käest küsüs.

Mul oll' sääne tunnõ nigu aastit tagasi Norran. Säält ma imetli kõiki noid ilosit kaehuisi. Mu jaos es olõ Norran üttegi «nor-maalset» kaehust, kõik oll' ulli-muudu illus. Õdagus olli peris läbi tuust, es võtaki inämb vasta üttegi mõjjo. Tõistpite mõtli, et vai mõtõldas säält tiatrietendü-sen kokaiini. Et ku terve erä-kund om laksu all ja sa trehvät

näide palaganilõ, sõs omgi tuud ülearviu pallu ülele maainemise-le. Näidega samma laksu sa joht ei püvvä, ku peris kainõlt pala-ganilõ olõt tulnu.

Tuud sai kah viil teedä, et põr-gu om Võrol. Tuu oll' sõs Kaja kogõmus. Viil oll' missa muudu tuu, et tetti takan armulavva vastavõttu. Tuud teivä hariligu poliitiku, kiä aiva suumulgust keele pikält vällä ja sinnä pand-sõ Siim paprõga valimislausit ja nuu neeleti sõs suurõ tennämi-sega är. Ega pääle armulavva missa lõpuni suurt aigu inämb es olõki. Lõpun omgi õnnõ viil läkitüse osa. Tollõn osan üteldi-gi sõs jõulidsõlt, et neid tulõ val-li ja et tõsõ omma viil sitõmba. Määnegi sisemäne kaemus oll' kah aig-aolt. Tuu käve umbõs nii, et mille olõ-i tulnu noid asju, midä meile lubati. Kas lätsivä muialõ? Vai võtsõ kiäki vaihõlt är? Kas tii pääl juhtu midägi? Vist pia sama tege vällä.

Ku tuu üle võlli nali kuigi puhtambas mi ellu tege, om hää. Ku sammamuudu (hä-bemäldä) edesi kupatõdas, oll' kõik tuu blasfeemiline missa ilmaaigu. Vai om sõs tegemist antireklaamitrikiga ja tulõ viil tõnõ 30 aastakut Reformi dis-kot kullõlda? Ma looda, et ma nüüd ülearviu suurõs es kõnõ-lõ reformariid. Om nigu om. Ma raha tagasi küsümä es lää. Ega ei olõs vast antu kah. Tuu-peräst saanu nüüd üldä, nigu ütelf Kuuba Ruudi: «Ma es hooli kah millestki, raisksi terve rubla är!» (Tuud oll' Ruudi ülnü pääle nelläpäävast tsuklit, täl olliva vast hää sponsori, Ruudi oll' kah perädü hää killumeistre.)

Ummilõ latsilõ jäi mul kilekotitüüs süüki ostmalda. Muiduki, Selveri kilekottõ ma kaegi nüüd kipõn tõisi silmiga, noid oll' etendüsen mitu vuuri nätä. Ku kavvas mullõ jakkus tuust vaimlidsõst toidussõst? Kuuba Ruudi killukõsõ omma 40 aastat vasta pidänü. Ku kav-va mäletedäs tiatrin kuultuusi? Peris missal olõ õks edesi käünü ja lää viil, et jõudnu palgapäävä-ni vällä minnä, vaimlidsõlt. Vast ei lää sõs esi kah ülearviu häbe-mäldäs är.

omma tegünü nime *Keis* (42) ja *Keiso* (10). Ei olõ häste nätä, et ütengi paigan olõssi tuud nim-me naat *Käis* kirutama. Vasta-pidist, *Käis* > *Keis* om külh ette tulnu.

Käüsü vai Käiso talunimme tulõ ette muialgi Lõuna-Ees-tin. Kuis om lugu Harju-maa Hageri-Nissi-Jõelähtme *Keis*-nimepesä alussõga, tuust olõ-i midägi teedä.

Nime Käis alussõs olõ-i sõna *käüs* : *käuisse*. Nimme olõ-i ka kunagi nii käänet, iks *Käüs* : *Käüsü* vai sõs Põlvan *Kääso*.

Liinamäe talunime Käüsü peritolu om kõgõ selgemb, 1638 eli saman paigan, parlatsõn Har-gi külän (*Wehastakyll*) *Jennesz Jwaski* (Jänesse Ivask), kinkal olli poja *Keisz* ja *Jane*. Samasugust edenimme tulõ 17. aastagasaal ette muialgi Eestin. Kõgõ ligemb keskaignõ nimi mii vanalõ ede-nimele *Käüss om näütüses Hol-landi *Cees* (*Kees*), midä peedäs Corneliusõ mugandusõs. Kallas-maa Marja om Lääne-Eesti *Kesse*-nimmile paknu võrdlusõs ka Kesper ~ Kasper.

SAARÕ EVAR

Lõhna herätäse mälestüisi

Edimiitsi talvõ muudu ilmuga sai võetus ette suurõmb kaps-tõidõ kiitmine. Hapnõidõ kaps-tõidõ lõhn, ku naa mitu tunni kiise, om õigõ kõva, es taha tuud kortermajan tõisile pääle sundi. Tuuperäst saigi mintüs kapsta-laariga latsõpõlvõkodu, maja-kõistõ, konh külmäl ja pümmel aol veidükese hõel ellä, aga kohe hää vahel talvõl kah kävvü.

Ku tuli pliidi alh ja ahun mühisi ja vahtsõ puuüsä-tävvega välläst tulli, lõuse, et olõ kõrraga tagasi latsõpõlvõn. Melle nii tundu?

Küüki tullõn lei vasta sääne aurupilv nigu tuul ammutsõl aol, ku seasüük ka tansaman suurõn paan keedet.

Pliidi ümbre oll' põra kah jo peris lämmi, aga mõni samm kauõmban viil külmävõitu. Vanast oll'gi küük ka päivält enämbüisi jahe ja aknõveere tihti jään. Tuli oll' külh päiv läbi pliidi alh, säält kõrval istu oll' lämmi, aga et viipaarõ ja sea-sõõgipangõga mitu kõrd pääväl lauda manu voroiti, sis peris lämmäs es saa küük minnä enne, ku õdagunõ tallitus tett. Sääne hõng tulõf vorstiteo kah miilde, olkõ no, et nuu auru ja lõhna olli peris tõistmuudu ku kapsta kiitmise uma.

Ku mõni päiv enne jõulu õdaguspuuldõ koolist tulli, pedi ruttama tarõnukka vanaimä manu, kiä minnu vorstõ kõütmä uuf. Taal olli jo soolõgu verist putru täüs topit, vorstiotša tulli enne kiimä pandmist kinni kõü-tä ja tuu jaos oll' viil kattõ kätt manu väija. Säält sai lats tiid-mise, et veri ei olõ medägi and-sakut, hoobis toitva süük, nigu vanaimä kinnit. Verileib oll' ka armõdu hää. Ja rupskisupil kim-mäde paremb maitsõ ku põra mõnõl üle otsa tett supil, konh ennegi viineritükü tommati-leeme sisen oidsõ ja medä sel-jankas kutsutas. Imä vast pelläs kah, mea lats tuust sõõgist ar-vas, selle ütelf küüsümise pääle muiatõn, et taa om päädikessupp. Kiä põra tuud nimme viil tiid, a sõõgi lõhn oll' aus, es tulõta miil-de maku ega soolikõid!

No sai kah kapstatalgu aos kuusõossa jalgu pühkmises ussõ takka maha pantus. Säält visaš jo jouluhõnga! Ja tull' miilde tuugi, ku lihtne oll' ennembi, ku poodi-kraami pääle kerge meelega raha es raisada ja joulust kodusainust vällän vääga es hõisada, tuud pühhitunnõt saia. Taa algu kuusõ ehtmisest ja oll' kõgõ pühhaligumb sis, ku vorsi süüdü, küündle pal-li ja tagatarõn jõulupuu manh istuti. Illus annum imä tett pipar-kuukõga oll' kah säälsaman. Esä ja lelli olli kerikust ja surnuaiast tagasi. Naa otsõ vällä jumalatee-nistuselt saadu laululehe ja nii sai koolilatsõl naidega üten lauldõn selges kõik nuu laulu, medä pea katskümmed aastat ildamb egal puol avalikult laulma nakati jo mitu nädälit enne pühi, ja mis tuu korrutamise peräst enam nii pühäliku ei olõ. No mis tetä.

Ega joululaupäävä ooda ja looda, ku kuusõkõsõl küündle tuld võtva, kas tulõ sääne pühädetunnõ tagasi nigu lat-sõn, aga ei. Ei avida piparkoogi ega verivorsti. Tuu tunnõ jäi õks sinnä mitma- ja mitmakümne aasta takka, a siski hää, et oll'. Ja et mälestüse vahel lõhna pääle kõrraski heränese.

NÕLVAKU KAIE

Kultuurihuviga paragrahvõ käändjä

Timahavadsõ Uma Lehe jututalgo hindajidõ kogo lemmik-jutu kirotanu Hillepi Einar tüütäs justiitsministeeriümin, om säääl karistusõigusõ ja menetluse talitusõ nõvvo-andja. A lisa toolõ om täl suur kultuurihuvi, tä tege tiatrit ja om Umalõ Lehele jo aastit juttõ saatnu. Uurimi, kiä Einar om ja midä mõtlõs.

Kiä Sa olõt, Einar?

Nalaga poolõs võisi üteldä Katussõ-Karlssoni sõnnuga: «Parajalt paks miis parõmbih aastih!» Olõ sündünü ja kasunu Võrol, esäkode om Võro ja Rõugõ valla veere pääl, paar verstä Vahtsõ-Saalusõst, Kavadi järvest. Iskna oja vesi juusk vana maja aknidõ alt müüdä. Sääne veerepäälne kotus, mida kumbki vald ei taha häste umas lukõ. Esieränis talvõl, ku tiid tulõ lumõst puhtas tougada. Kelle traktor sis kohalõ saadõtas? A noh, hää mehe tegevä iks tüü är.

Ku maalt liina kuuli lätsi, olõ tükk tegemist, et eesti kiil selges saia. Väega viltu kaeti poiskõsõ pääle, kiä õigõt kiilt es mõista kõnõlda. Nii et peris imäkiil om sis kõgõpäält olnu võro kiil. Imä kudasi UKU-lõ kangast ja opaš samah poiskõsõlõ, kiä, aabits põlvi pääl, piili kõrval istsõ, tähe selges.

Ku keskkuul läbi sai, lätsi Võrolt Tartuhe kuvvõ jämme

samba taadõ õigust opma ja tuuh valdkunnah tii nüüd tüüd kah. Pääliinah.

Ku Sinno guugõlda, tulõ edimält vällä, et olõt näütlejä.

Elo om jah säädse võimalusõ kah paknu, et saa tiatrih aoviidusses tükke tegemäh kävvü. Joba pikki aastit. Ku päiv aigu tüü man paragrahvõ käänät, sis om maru hää, ku saat õdaku hoobis tõistõ maailma minnä. Panõt tõõsõ rõiva sälgä, mofo määrätis värvega kokku, vahepääl pandas hapõn ette vai tetäs pää kiilas ja minek. Näütuses saat «Lohengrini» etendüseh kuninga käest suurõ kirvõ kätte ja olt timukas, vai «Carmeni» tüküh kõrtsmik. Vai hoobis kolmandah tüküh vana kuningas, kiä peräst ilo-sat pito üüse maaha tapõtas ja kandõraami pääl korgõst kambriist vällä kandas.

Tiatrih omma hoobis tõsõ murrõ, unõhtat säädüse ülepää är. A ega tuuperäst asi sis lihtsämp olõ-i, üle nuka ei või lava pääl kah laskõ. Inemise tulõva õdaku kaema, tahtva iks kõgõ parõmbat nätä, näid ei huvita, et sul om pää pääväst pulki täüs. Ja õigõlõ mõtlõsõ.

Ja filmeh olõ kah saanu hinnast näüddädä. Kõgõ suurõmbas rollis võisi pitä Martti Helde kiudutamisõ kotsilõ tettüt filmi «Risttuulõh». Tuu om ummamuudu tehnikah tettü film. Kiä nännü om, sis tiid, et inemise ommava nigu pilte

PILT HILLEPI EINARI ERÄKOGOST

Hillepi Einar kirändusklassikat lugõman.

pääl saisma pantu, aig om näide jaos saisma jäänü ja kaamõra om sis tuu liikva asi, mis noidõ kujjõ vahel ümbre käü. Ega ma säääl peris hää tegeläne es olõ, Siberi kolhoosi esimiis. Uhkõ ja kuri olli, a lõpõtusõs saadõti minno hinnast kah kavvõmbahe ja külmembähe kotussõhe. Süüs panti tuud, et egä kõrd uma valgõ soni Stalini kipspää pääle vissi.

Kuis om trehvanü nii, et olõt naanu ummi juttõ Umalõ Lehele saatma?

Ega peris häste ei tulõki miilde, määne tuu algus olõ. Jo sis trehvis kuikina õigõl aol õigõlõ kotsilõ, Uma Leht lõidse kuikina minno üles. Nigu üteldäs: juhussõl om eloh tähtsõ kotus. Jäi silmä, et võimalus om kirotä, ja mõtli, et mille mitte, piässi kah pruuvma sõn-

nu ritta säädä ja är saata. Joba kooliaost, ku kirändüse op-paja paksõ, et ma võisi mõnõ kirätükü võro keeleh võistlõma saata, om miilde jäänü, et kirotä om võro keeleh pallo, ullipallo rassõmp ku niisama kõnõlda. Ja ega ma kimmäle peris õigõlõ parhilla kah ei kõnõlõ ja kirotä. Ku maal naabrimehe Rätsepä Aarega kokko saa, sis tunnõ, kuis eesti kiil tükis maru kõvastõ võro kiilt är matma.

A üteldäs: «Julgõ soe rind om rasvanõ!» Ku ei proovi, sis ei saaki midägi tettüs vai üteldüs. Nüüd vist lätt sutõ rind viil rasvatsõmbas, ku jahti ei lubata kah pitä.

Mille piät tähtsäs võro keeli juttõ kirotä?

Võro kiilt piät iks eloh hoitma, nigu ürgmiis koobah tuld. Nikani ku mõistat ja arvu saat ja om tõisi kah samasugutsit. Seo kiil tege mi eesti kultuuri jo pallo rikkambas, värvilidsempäs. Kõik murdõ, midä Eestimaal kõnõldas. Kultuuri olõ-i kunagi pallo. Häös kultuur, häös rahvas.

Ütle lõpõtusõs kinä aastalõpu-suuv Uma Lehe kirotajilõ ja kõgõlõ Võromaa rahvalõ.

Koolõ-i kohegi, ku süä terve. Kõrva iks kirgile ja hand rõngahe! Võro veri ei värise, paklanõ hamõ ei kärise.

Küsse RAHMANI JAN

Jututalgo kokkovõtõ

Timahavatsõlõ Uma Lehe jututalgotõ saadõti kokko 55 juttu. Jutukirotajit olõ seokõrd 34.

Toimõndusõ hindajidõ kogen olli Kahro Marek, Säinasti Ene, Kabuna Kaile ja Padari Ivari. Päält näide hinnas katõgooria «Kunsti pututus» juttõ Eesti Rahvaluulõ Arhiivi (ERA) hindajidõ kogo. Kunstijuttõ loi Kaasiku Mairi, Remmeli Mari-Ann, Tammo Kadri, Valpri Valdo ja Viidingu Taive.

Aituma kõigilõ kirotajilõ ja hindajilõ!

LEMMIKJUTU

• **Hillepi Einar**, jutt «Märgotus kunsti pututusõst». Hindajidõ kogo lemmikjutt.

• **Liini Enel**, jutt «Kuis Vilustõ-Villi sünnüpäivä planiirise»; **Liira Singa**, jutt «Hukkalännü aprillinala»; **Käbina Helena**, jutt «Keka tunni alostus». Katõgooria «Periselt elon juhtunu nalalinõ vai tõsinõ lugu» parõmba jutu.

• **Salfi Kendra Melissa**, jutt «Lugu, midä periselt es juhtu». Katõgooria «Lugu, midä periselt es juhtu» võidujutt.

• **Aidma Hele**, jutt «Sirgõ sälläge krutskit täüs naabrimiis». Katõgooria «Vikurvänt» võidujutt.

• **Kürsa Ere**, jutt «Kunsti pututus». Katõgooria «Kunsti pututus» võidujutt (ERA hindajidõ kogo).

ERÄPREEMIÄ

• **Väljandu Ellen**, jutt «Kunsti pututus». Kunsti seen kulgõmisõst kirotaja eräpreemiä.

• **Urmii Aili**, jutt «Mino veli – vikurvänt». Perekunnaluu eräpreemiä.

• **Saaro Hedy**, jutt «Viiking Põhja-Eestist». Kannatligu inemise jutu eräpreemiä.

• **Valpri Liina**, jutt «Mille ma es opi kunstnigus». Eloluu jutu eräpreemiä.

• **Piiri Heidi**, jutt «Kunsti pututus». Kunsti pääle märgotamisõ jutu eräpreemiä.

• **Orassoni Rael-Adiina**, jutu «Neli kurõluku». Luudusõ jutu eräpreemiä.

• **Laanõ Triinu**, jutt «Lõpnu hiiri eloõnnõ opitunni». Detektiivijutu eräpreemiä.

• **Müürsepä Külli**, jutt «Vitsa tehnikahuvi peräst». Tehnikajutu eräpreemiä.

• **Mõtsa Milla** (varonimi), jutt «Hainakuhi vallutõminõ». Latsõpõlvõ jutu eräpreemiä.

• **Liiva Aasa**, jutt «Krutskiline tsi-

ga». Krutskilidse eläjäpidäjä jutu eräpreemiä.

• **Saaro Hedy**, jutt «Viiking Põhja-Eestist». Kannatligu inemise jutu eräpreemiä.

• **Oleski Villem**, jutt «Põlvõpikkunõ poiskõnõ». Hallõ muinasjutu eräpreemiä.

• **Linderi Kaja**, jutt «Hiire saapan». Eläjä jutu eräpreemiä.

• **Dolgoševi Marta**, jutt «Midä saq hobõsõlõ kingis?». Uutmalda lõpuga jutu eräpreemiä.

• **Linde Astrid**, jutt «Püssäkuuli». Oppusõ jutu eräpreemiä.

• **Nõlvaku Kaie**, jutt «Pini ei kanna ratast, a pelgäs ka armõtudõ». Elo katsipidisuse kujotamisõ eräpreemiä.

• **Plumanni Kaja-Riina**, jutt «Nigu lotovõit». Önnõlõgu lõpuga jutu eräpreemiä.

HÄÄ JUTU PREEMIÄ

• **Raudkatsi Ene**, jutt «Ma esi kah ku vikurvänt».

• **Reinerti Elmo**, jutt «Sannapäiv».

• **Riitsaarõ Lainõ**, jutt «Vikurvänt».

• **Sillaste Maire**, jutt «Kana varas».

• **Orassoni Elmet**, jutt «Esimuudu ämmelgäs».

• **Reiliku Kalev**, jutt «Hummõn lähä ma tõistõ liivakasti mängmä».

• **Träälilaine**, jutt «Metroo ehitamine».

• **Hanimäe Heidi-Hele**, jutt «Üts tõsieluline anekdoot».

• **Veberi Hilda**, jutt «Pido muro pääl, mis toimu mineväl talvõl».

• **Panga Milvi**, jutt «Puul kolm».

• **Puuri Sirka** (varonimi), jutt «Kius kooliil ja tüü man».

Hindajidõ kokkovõtõ timahavatsõst jututalgost

Kahro Marek:

Seokõrd olõ üts jututalgu teema «Kunsti pututus» ja ma naksi tuuperäst esi kah mõtlõma, mis piät tõtõstõ hää kunstitüü seen olõma, et taa tüküs aos miilde jääsi. Paistus, et suurõmb jagu inemiisi arvas, et kunst tähendäs maali vai kujju. A või mõtlõda niiviisi kah, et kõik, midä häste tetäs, om kunst. Jutukõnõlõmisõ piinut kunsti mi rahvas egätahes tund. Hindid panda om perädu rassõ, a sis, ku loet ja suu esihindäst naarulõ vai süä hallõs lätt, om asi õigõ. Tõnõkõrd või kulm käprä kisku ja mõni lugu võtt esiki ohkama. Kunst kumpas mitund muudu.

Kabuna Kaile:

Talgotüü tähendäs ütit rahmõldamist: kõik nägevä vaiva, et õdagulõ saia. Mu meelest olliki timahavadsõ talgolidsõ jutukirotamistõ küländ ütepallõ jõudu pandnu. Es olõ nii, et üts om tõisõlõ higistänü, korgõ tsihi säädnu ja tõnõ lihtsäle moodu peräst midägi kirja pandnu. Kõiki uma tundõtooni, huumori vai iroonia poolõst üten haardvidõ juttõ puhul olõ arvu saia, mille seo om kirotaja seest vällä tüknu. Mõnõl juhul tegüsi esiki tenotunnõ: no tõtõst, aiteh, et mullõ kah seost mõttõst vai joutumusõst kõnõlit.

Säinasti Ene:

Seo aasta jäivä eräle miilde jutu kunsti pututusõst. Viil kõrd sai üle kinnitedüs, et olõ-i teemät, minkast võro keeleh kirotä saa ei. Mõnõl jutul, miä kunsti üle märgoti, olõ õkva mõttõtiidusline maik man.

A mooska lugõminõ om periselt elon juhtunu nalalidsõ luu, ku nuu viil laabsahe kirja kah omma pantu. Vana hää miildetulõtusõ varramba juhtunust võti iks suunuka naarulõ.

Aituma kõikilõ, kiä võti vaivas kirotä!

Padari Ivari:

Om üllätävält illos nätä tuud, et om niivõrd pallo hään võro keelen kirotajit.

Tuu es olõ väega ammu, ku võrokiilne kiräsõna olõ laemba rahvahulga jaos võõras: kirändusklassiku olõ võro keelen kirotanu, a tuu es olõ egäpääväne asi.

Seo, et täämbädsel aol saadõtas Uma Lehe jututalgotõ nii hulga hään keelen kirotõduid juttõ, näütäs, et om olõman parras hulk kirotajit ja tego om iks peris elävä keelega. Mi kandi jaos om tuu väega tähtsäs.

Valpri Valdo:

Kunagi ammu kirot Kama Kaido umbõs nii, et Uma Leht om tennü võrokõsõ kirärahvas. Jumala õigõ, a mullõ jäi noist kunstiteemäliidsist jutõst, midä loi, silmä, et täämbädses kirotõdas kuigi tsukrudsõlt, kimmõ pääle. Veitüs jääs tuud «hullu» pututust, miä jutust jutu tege. Mitmõn kunstijutun olõ inämb juttu luudusõst ja elost ku kunstist ja aeti kodo-koeet filosuufiat. Siski olõ Eesti Rahvaluulõ Arhiivi puult hinnat katõgooria võidujutt kinäste teeman seen ja kirotus lõppi puändigä.

Imä lugu

Mul om väega hää miil, et mul ummõtõgi nii pallu mutsu olõ, et ütškõrd 1965. aastal, ku Rõugõlõ sünnukodu tuli, reportõrimaki pääle uma imä Tootseni Hilda (1911–1989) jutu võtsõ.

Nüüd om hää latsilõ ja latsõlatsilõ kullõlda anda. Paku tükukeisi imä jutust Uma Lehe lugõjilõ kah lukõ.

TOOTSENI TOIVO

8. Latsiga maalõ pagõminõ ja alõvi pommitaminõ

Esäga olõ joba kõnõldu, et ku midägi om, sõs läämi mi kah Kenderi Karla poolõ. Kraam olõ mul kõik kohvridõ sisse är pakitu, et ku midägi juhtus, sõs Karla tulõ hobõsõga perä. Ütli sõs Jaani imäle, et mi läämi Kenderi poolõ är, kül peräst tulõmi kraami perrä. Tä üteli, et oh, ärku mi Toivot naaku üten võtma – kuis ma tedä üsän kanda jõvva, et ku kraami perrä tulõmi, sõs viimi pois-kõsõ kah. A Ülo ja Aive naksi rüükmä, et ku ma velekeses siia jätä, sõs nimä ei lää kah. No sõs es olõki midägi tetä – võti su kah üskä...

Ja nigu esä olõ opanu – objektiiv mi kah aparaatõ iist; et aparaatõ ei jõvva kanda, a objektiiv masva rahha. Objektiiv panni kotti, su võti üskä – tuu olõ mu varandus...

Jõudsõmi sõs sinnä Kenderi poolõ. Ütli, et näet, ti olõti siin ni tassa, a meil alõvin om suur sõda. Nuu es olõ üüse midägi kuuldnõ kah. Ja pallu sõs tuud maad om, vast viis-kuus kilumeetrit... Ma sõs ütli, et nüüd ei olõ muud midägi, mul om kõik kraam är pakitu – et panku no Kenderi Karla nüüd hobõnõ ette ja toogu Jaani vana ja kraam är.

Karla nakaš hobõst ette pandma, ku äkki kaemi – jummal, määne linnukikari alõvi pääle lätt. Uma viis-kuusküm-mend linnukit! Es saa Karla kohegi minnä.

Suurõ kaupmehe kah joba pagõsiva, sõitsõva uma kraamikuurmaga Kenderi mant müüdä. Karla viil naard-sõ, et kae kos suurõ saksa laskva jalga.

A alõvin olõ lugu nii. Ku laskma naati, sõs mu imä ja Jaani imä lätsivä sahvriilõ varju. Meil olõ sääne suur telliskivisainuga sahvri. Säääl nä ollivagi peris rahuligult. Olliva sõs viil inne süvväki tennü ja üts vinlane olõ tulnu ja olliva viil toolõ kah süvvä paknu. Tuu olõ ütelnü, et oh, ega siin midägi ei olõ, kül lätt üle.

A sõs naati äkki pommitama! Nimä olliva sõs sahvriilõ pagõnu. Üts vinne soldan olõ sisse juusknu ja muudku kõranu, et «Idi, idi!» – et tulõkõ vällä. Mamma sõs olõ ütelnü, et läämi nüüd ruttu, ku soldan kuts, mine tiia – vast maja joba palas koskilt.

A Jaani imä olõ ütelnü, et ei lää sinnä vällä kuulõ kätte. Mamma olõ sõs mõtlõnu, et lätt tarrõ ja kuts esä – Jaani esä olõ tarõn olnu –, vast tuu kutsõn tulõ imä kah vällä. A nigu mamma sai tarrõ, käve prahmak ja lagi sattõ sisse ja lei ussõ valla ja aknõ iist. Mamma sai juuskõ sanna poolõ lõhmussidõ ala.

Lugu lätt edesi.

Uma Lehe 2024. aastaga jututalگو hindajidõ kogo lemmikjutt

Märgotus kunsti pututusõst

HILLEPI EINAR

Kunst om mi ümbre egä päiv ja egäl puul. Sis, ku veidüke-se laembalt mõtõlda. Ei taso kitsalõ kinni jäiä ahtahe ruumi, et kunst om inne kuulsa kunstnigu pintsliga maalitu, kõvastõ valvõ alla võetu raami sisse pantu naaratav Mona Lisa. Kunst om raami seeh ja raamist väläh, raami iih ja raami takah.

Raami seeh om pilt. Kiäki om aša pääle mõtõlnu, tundnu, et hing taht midägi üteldä, käe pikendüses olõva pintsliga tuu mõttõ vällä maali, näüdätä. Vähempält hindäle. Harilikult tõisilõ kah. Mille muido ülepää midägi tetä, ku tõisilõ ei näütä? A võit õnnõ hindäle kah tetä, nii et kiäki tõõnõ ei näe. Sis om jo peris ütškõik, kuis vällä tulõ. Esi luut kunstnik iks parõmpat, esi iks arvas, et illos. Kaes vahepää peeglihe ja ütles vasta kaejalõ, et häste tettü. Üteldäs, et ilo om kaeja silmih. Ku kunstnik om midägi valmis tennü, sis timä silmih ja pääh om asi iks illos. Ku hing taht näüdädä, vällä tulla.

A ku tõisilõ kah tüüd näütäs, nuu kah kaema nakkasõ, sis ei tiia kunagi, kas nuu sammamuudu nägevä. Ja kas vai kuimuudu sis kunstnikulõ kah ütles. Vai jätvä ütlemäldä, a kirotasõ koskil, et jummal hoitku, kül ol' jälle asi, kuikina ei saa arvu, mille sääne tüü ülepää tettü om, mis tuu kunstnigu pääh kül om. Vast sarvõ nigu kuradil. Kunst om tuu kah, kuis sa määndsegi inemise vai aša kotsilõ ütlet vai ütlemäldä jätät. Tuu kotsilõ võisiki kosta, et raamist väläh kunst. Kõnnõkunst, arvu saamisõ kunst, inemise mõistmisõ kunst.

Raami sisse pantu pilt oma ummakõrda majah. Harilikult. Selle et väläh lätt värv vihma käeh lakja vai plii-küs päävä käeh ja pilt kaos. Tulõ jälki üteldä, et kunst om kunsti, om maja seeh ja

REIMANNI HILDEGARDI TSEHKENDÜS

maja esi om kunst. Ja kunstnik majah om kah kunst. Kiäki om tä loonu. Tiidmäldä täpsempäle, määne tä olõma saa. Egäüts oma ummamuudu luudu, ummamuudu kunsttük.

Ku kaet skulptuuri, sis sääl on kinni püvvetü inemise kuju, a hinge sääl nigu ei olõssi. Vai periselt iks om. Kunstnik, tuu tüü luuja, om uma hinge sinnä kivi, marmori sisse pandnu. Ummakõrda om tä kinni püüd-nü sis tuu latsõ, mehe vai naasõ hinge, kelle tä ummi kässiga, uma täpse silmäga kivi sisse vai kivist vällä om ragonu. Vällä om pästnü. Võisi sis nigu ütledä, et kats hinge ommava

üteh kivikujuh kokku saanuva. Ja sis noid kattõ hinge tulõva kaema tõõsõ inemise, tõõsõ hinge. Hingäse sügäväle ja ütles: «No kül om iks illos!» Ilo om kaeja silmih. Et sis kunst om kah kaeja silmih. Ja silmi-he tulõ tä ummakõrda hingest, süämest.

Nigu naksi inne arotama, sis jah, kunst om näütüses maja, laembalt talo ja moro tuu ümbre. Kõik, mis talo kõrvalõ jääs. Nii kuis suur luuja om talomaja ehitäjäle ilomiilt andnu, nii muudu sis tuu asi vällä tulõ, tõisilõ paistuma nakkas. Silm puhkas. Ummi kässiga ehitet ilosah majah eläs illos inemine.

Inämbüste. A ku võtat vana talo ja talokotussõ, sis om arvada vana, kiä tuu maja tekä, länü, tõõnõ, noorõmp hing om asõmalõ tulnu. Sis om maru tähtsä, et tuu vahtsõnõ hing lõvvässi üles vana hinge. Vana kunstniku kunstimeele, et vahtsõnõ ja vana ütehkuuh püsüssi. Nii talo ku talo ehitäjä uma. Ku mõlõmba lõüdvä ütstõist üles, saava ütitse keele, sis kasus ja kosus kotus edesi. Lätt häitsemä. Sulas luudusõga kokku. Luuja ja luudus. Suurõ kunstnikust luuja luudu luudus, taivas ja maa ja mere, mõtsa, oro, mäe. Ja taa kunstniku luudu üts tsillõkõnõ jupikõnõ – inemine. Kunstnik, kiä kunsti tege.

Inemine, timä kiha ja hing om kunstitüü uma häie ja halvu külgiga. Algusõh, ku sünnüs, om palas nigu pörknas. Illos lats, egäle imäle kõgõ ilosamp kunstitüü ilma pääl. Sis nakkas tuu pörknas rõivit kandma. Algusõh noid, mida tõõsõ tälle sälgä pandva. Arvasõ, et piässi hää olõma, hindäle miildüs, lats om rahul ja tõõsõ nägijä kah. Aig lätt ja lats nakkas esi rõivit otsma ja sälgä pandma, umma maidsõts otsma. Rõiva ommava kah kellegi tettü. Ja tuu om kah jo kunst, käsitüükunst vai massinatüü.

Umaette suur kunstitüü ommava rahvarõiva. Esieränis naisi uma. Pand inemine rahvarõiva sälgä, lätt laulu-vai tandsupidolõ. Tege esi muusikakunsti, tandsukunsti. Tõõsõ tulõva ja kaesõ. Lauldas laulukaari all – kõiki jalgu all ja pää kotsil om uhkõ ehituskunst. Pidolõ sõidõtas tiid piteh. Om tuu sis lagja vai kitsas, kivist vai millest muust. Tuu om tiiehituskunst. Sõidõtas mitmõsugumaidsi massinidõga, mille luumisõh om jälki länü kunsti vajja.

Ja niimuudu om inemine esi ku kunstitüü kunsti keskel, kaes kunsti, tege kunsti. Tege ja tund kunsti pututust algusõst lõpuni, hällüst havvani.

Parm tsuskas

Nalapildiga tsuskas ütiskunda mõnõst hellembäst kotussõst Rõugõ Rebäse külä miis VARUSTINI ANDRES, tunnõt ka nimega PARM.

Kae, miä üteli!

«Kuis Muskil lätt? Elon...»

RUITLASÕ OLAVI (Mo'ovihun)

Tossu Tilda pajatus

Niidilits om koolnu

1980. aastidõ alostus. Poiskõnõ tull' koolist ja üteli: «Niidilits om är koolnu.» Imä sai pahatsõs, et poiskõnõ kõnõlõs arvada edesi lorijuttu, midä napsimehe kongi kõnõlnu. Nuu iks kõnõlõsõ egäsugumaidisist litsest. A poiskõnõ kinnuif, et koolin oppaja esi üteli nii.

Murõmõttin imäl ol' pää segi, tä üteli tuu pääle: «Ah timä kah, ma mõtli, et nüüd kõnõl-das õnnõ toda Brežnevit.»

A ildampa, tsipakõsõ aša pääle perrä märken sai imäle selges, et poiskõnõ kõnõlõs iks tuustsamast Leonid Iljitš Brežnevist. Nakaš sis poiskõsõ käest uurma, kohe tuu Leo säält nime iist kattõ.

Poiskõnõ es olõ suu pääle sadanu, täl ol' õkva vastus võtta. «Leod ei olõ vaia, Leo om mi naabrimiis ja timä om täveste elon!»

TOSSU TILDA

Muda Mari pajatus

Susi sinno söögu!

Ma kuuli raadiost, et soe võivaki süvvä, midä ja kedä tahtva. Ku susi om lihasüüjä elläi, sõi või süvvä nii mõtsa- ku kodo-eläjit, süü kasvai inemise är.

Annas taivas, et nii kavvõhe aša viil ei lää, inne ku säädüse är praavitõdas ni jahimehe saava jälki soe mõtsah hoita. Pand iks imehtämä, ku suur või olla väiku hulga inemiisi võim. Ütle

viil, et eestläse omma vagadsõ, nakka-i vasta ja lepüse kõgõga. Iks lõvvüs mõni aktivist, kes om uma mõttõ nimel valmis kõikiga tüllü minemä.

Parõmb olõs saista mõtskitsi iist. Ku noid jääs veitüs, sõi olõ-i suuril lihasüüjil mõtsah kedägi murda. Nii ommaki järekorrah lamba ja pini. Lõpus ka inemise.

MUDA MARI

Latsilõ

Vastus saada üte nädäli joosul meilliaadrõssi pääle latsinukk@umaleht.ee vai postiga: Uma Leht, Tartu 48, 65609 Võro.

Vastussõ mano panõ kirja uma nimi, vannus ja kimmähe ka postiaadrõs.

Vastajidõ vaihõl loositas vällä võrokeelitsit välläandit.

Latsinukka tugõva Võro instituut ja Võro selts VKKF.

Minevä kõrra vastus: PÄKÄDSIAIG.

Avvohinna saa KIVI MERIBEL Himmastõst.

Panõ' paika seo luulõtusõ riimi'!

jaki, jõulusikk, kingipaki, kuusõpuu, latsõsuu, pääsäpikk, sama, vana

JÕULUAIG

Fastrõ Mariko

Olõt nuur vai joba peris _____,
jõulurõõm om kõigil küländ _____.

Mi vanalimäl käve _____.
Nüüt latsi rõõmustaman _____.

Jõuluvana sälgä tõmbas _____.
Salmi vasta and tä _____.

Nüüt aigu om ja ehit _____.
Vanaesä muhelõs, naar _____.

PILDI TSEHKEND SAARÕ HILDA MARIN (9).